

A hun birodalom aranykora

Obrusánszky Borbála, Ph.D

történész-keletkutató

Károli Gáspár Református Egyetem

A nagy hun uralkodó, Attila ősei Belső-Ázsiából érkeztek a Kaukázus előterébe a Kr. u. 1-2. század folyamán, ahová magukkal hozták sajátos, sztyeppei lovas műveltségüket. A Kaukázus északi peremén egyesültek a helyi szkíta, szarmata és alán népekkel, megalapították az Európai Hun Birodalmat, amely egyesítette a belső-ázsiai és kaukázusi, mezopotámiai kultúrkört. Ennek a páratlanul fejlett és művelt birodalomnak mi magyarok vagyunk az örökösei.¹

A hunok kutatásával Európában ugyan a filológusok, történészek sokan sokan foglalkoztak az elmúlt háromszáz évben, de a hunok régészeti hagyatékának feltárása csak a 20. század elején kezdődött meg. A külföldi kutatók csak a 20. század közepétől kezdték el a kínai krónikák adatait is alaposan feldolgozni, de nem minden állításnak adtak igazat. Elvetették például, hogy a hunok a bronzkori Xia-államtól (Kr. e. 2200-1700 k.) erednek,² helyette azt fogadták el, hogy a hun birodalom Maodun trónra lépésétől (Kr. e. 209) létezett.³

Jelen tanulmányban mi most a kevésbé feldolgozatlan korszakkal, a kínai források által emlegetett bronzkorral és szereplőivel foglalkozunk. A leírások alapján inkább ez tekinthető a hunok igazi aranykorának. Ezen kívül bemutatjuk azokat az ősi tanításokat, amelyek talán ebből a korszakból származnak. Az ősi lovas népek korai korszakából főleg mítoszok, legendák maradtak, amelyet regösök, hivatásos énekmondók örökítettek át apáról fiúra. Ezek az emberfeletti hősök csodás tetteiről szólnak. A keleti lovas népeknél ezek egy jó részét máig ismerik és éneklik a jurta közösségekben, mi magyarok pedig népmeséinkben őriztük meg.

Az európai kutatók számára elsöre furcsának tűnhet, hogy a kínai civilizáció alapjának tartott Sárga-folyó menti közösségeket nem a kínaiak, hanem a lovas népek, így a hunok elődei teremtették meg. A térség történetével foglalkozó kutatók számára nem lehet meglepő az, hogy a történelem folyamán többségében idegen dinasztiák uralkodtak a kínai trónon, holott erre számtalan példa akad. Gondoljunk csak az Öt Barbár Tizenhat Királysága háromszáz évére, a Kr. u. 3-6. század közti időszakra, amikor is a sztyeppei művészet, irodalom, stb. nagy hatást gyakorolt a kínaiakra, vagy a mongol Yuan-dinasztiára, amikor is mongol hatás figyelhető meg

¹ L. magyar történelmi hagyomány adatait.

² A bronzkori Xia-dinasztiát a kínaiak hun eredetűnek tartották, ezt Sima Qian krónikájában olvashatjuk, aki még ismerte az abból a korból származó műveket, művében többször is említ abból a korból származó iratokat, amelyeket láthatóan maga is felhasznált. Shi Ji, 29. In: Watson, 1961. 70.

³ Barfield, 1981. alapján.

a kínain. Ha nem akarunk messzire menni a történelemben, akkor csak a legutolsó kínai dinasztiáig, a Qing-ig menjünk vissza, akik mandzsu nemzetiségűek voltak. Ezek alapján elképzelhető, hogy egyéb korszakokban is kerültek idegen, hun, vagy pre-hun uralkodók a sárkányos trónra, akik a mai Észak-és Közép-Kínát uralták.

A hunokról szóló feljegyzések többnyire a kínai krónikákban maradtak fent, jórészt onnan ismerjük korai történetüket. Sima Qian (magyaros átírással: Szema Csien) történész, a kínai Hérodotosz a Shi Ji (Si Csi), vagyis „Történeti feljegyzések” című krónikájában többször említést tesz a hunokról, és a mű 110. fejezete a hunokkal foglalkozik. Abban azt találjuk, hogy a hunok a Sárga-folyó partján megalakult első kínainak is számító dinasztiától, a Xia-tól eredtek. A krónika közlése szerint az utolsó Xia (Hszia) leszármazott, Chunwei (Csunvej)⁴ északra menekült, és ő lett a hunok őse. Ez az esemény a Kr. e. 2 évezred közepén történhetett. Máskor pedig így összegezi a hunok történetét: *„Több, mint ezer év telt el Chun-wei korától Tou-man uralkodásáig, ez idő alatt a törzsek több csoportra oszlottak, számuk néha gyarapodott, néha fogyatkozott. Így lehetetlen rendszeres beszámolót adni a hun vezérek leszármazásáról.”*⁵

Nemcsak Sima Qian és más kínai krónikások, hanem a Kr. u. 5. században a Da Xia dinasztia ura, a hun Helian Bobo őseinek tekintette Yu-t (Jü), aki bátorságával és bölcsességével hosszú időre az ideális uralkodók mintájává vált.

Sima Qian és más kínai történetírók tömör leírását a 19. században az európai kutatók nem tartották hitelesnek, azt gondolták, hogy a kínai történész kitalálta az egészet. Pedig, ha figyelmesen elolvasták volna a Shi Ji krónikát, akkor abból kiderülhetett volna, hogy a kínai történész nem saját magától, hanem többek között régi Xia-kori iratokból gyűjtött adatokat.⁶ Egyébként még mindig van néhány kutató, aki nem fogadja el azt, hogy létezett Xia-dinasztia, de a kételkedők száma folyamatosan csökken. Az előkerülő régészeti leletek a legelső dinasztia létét igazolták, sőt már egyes kínai kutatók azt is tudni vélik, hogy a Xia dinasztia a Hong-Shan⁷ kultúrából alakulhatott ki, amely Belső-Mongólia területén terjedt szét. A belső-mongol Vörös-hegy volt a névadója annak az ősi régészeti kultúrának, amely 6500 évvel ezelőtt virágzott és 2400 évvel korábbi volt, mint a Xia-dinasztia. Így nincs előzmény nélkül az első dinasztia. Erre korábban már egy kiváló sinológus, Gernet is utalt, aki leírta, hogy minden valószínűség szerint létezett a dinasztia, amelynek előzményének tekintendők a korai neolitikus régészeti kultúrák. A francia sinológus a várospaloták megjelenését a Xia-időszakhoz köti, a Kr. e. 2 évezredből.⁸ Gernet szerint még régészetiileg nincs egyértelmű bizonyíték a dinasztia léteire, de az eddig előkerült leletek mindenképpen azt jelzik, hogy a fejlett neolitikus kultúrák után létezett egy jól szervezett állam a mai Kína területén. Az első biztató jel az volt, amikor 1959-ben a mai Henan-tartomány Yanshu városánál hatalmas, 10 ezer négyzetméter alapterületű palota maradványai

⁴ De Groot olvasata szerint a név Shun-hur lehetett, amely kapcsolatba hozható a mongol sonhor, mint sólyom, valamint a magyar Csongor szóval. De Groot, 2006. 23.

⁵ Shi Ji. 110. Du-Horváth, 1997. 37.

⁶ Shi Ji 29. In: Watson, 1961. 70. Az ebben szereplő részben Sima Qian utal arra, hogy az ő idejében még léteztek Xia-kori iratok, sőt a Xia nevet a kínaiak megjelölésére használta a nagy történetíró. (Csornai, 2007.248.)

⁷ <http://www.history.com/news/chinas-first-kingdom-likely-fell-victim-to-rapid-desert-formation>

⁸ Gernet, 2001. 50

kerültek napvilágra, amely a kínai régészek szerint a Xia-dinasztia utolsó székhelye lehetett. Ez volt Erlitou, majd később egy másik település, Dahigu⁹ várospalotája is előkerült. 2006 októberében a kínai régészek Belső-Mongólia Autonóm Tartományban feltártak egy várost, amelynek korát 3400-4000 évre becsülték.¹⁰ A kínaiak szerint ez egyértelműen a Xia dinasztia (Kr. e. 2207-1766) városa volt, úgy is azonosították a hatalmas települést. Az, hogy a Xia főváros a pusztai területen volt, azt jelzi, hogy az első dinasztiának lehetett valami kapcsolata a sztyeppével, ami a mainál jóval nagyobb kiterjedésű lehetett, és az magába foglalta a mai közép-kínai Shaanxi (Senhszi)-tartományt¹¹ is.

A kínai történetíróktól tudjuk, hogy az első dinasztiának összesen kilenc fővárosa volt. Ezekből eddig még a fele sem került elő, éppen ezért a kínai régészek öt éves kutatási programot indítottak annak felderítésére, hogy milyen emlékei lehetnek a legkorábbi uralkodói ágak.

Az eddigi leletek azt a történelmi elméletet erősítik, mely szerint létezett az első kínai dinasztia, bár ahhoz, hogy a kutatók egységesen elfogadják a Xia dinasztiát, főleg annak sztyepei vagy hun eredetét, még a történelmi források feljegyzésén kívül számos egyéb, régészeti, antropológiai, valamint mitológiai, stb. bizonyítékok szükségesek.

Az aranykor uralkodói

A Sárga-folyó vidékének mitikus történetéről kínai nyelven fennmaradt történelmi források állnak rendelkezésre. Ezek szerint az északi térség első uralkodója a Sárga Császár (Huang Di) volt, aki a modern Shaanxi-tartományban született, a Ji-folyó partján. A fiú csodálatos módon született: anyja ugyanis 25 hónap után hozta világra. A túlhordás, vagy a több évig tartó szoptatás jellegzetes belső-ázsiai hőseposzi motívum, amely azt szimbolizálja, hogy különleges emberről van szó, aki még születésében is rendkívül.¹² Ezzel állítható párhuzamba a magyar népmese kincsünk azon eleme, amikor a hős több éven keresztül szívja magába az anyatejet (Fehérlófia), amely szintén egyfajta „túlzás”. Előfordul az is a feljegyzések között, hogy szivárvány jelenik meg, és akkor lesz várandós az uralkodói feleség. A középkori mongol krónikákban újszülött érkezésekor jelenik meg szivárvány az égen.

Ő volt az, aki feltalálta az első fegyvereket, az íjat és a nyilat, majd egy nagy csatában megszerezte a Sárga-folyó menti fennhatóságot.¹³ először fogta össze az ott élő népeket. A történetből megtudjuk, hogy Huangdi palotája körül nem volt eső, mert varázslattal távol tartotta. Az esővarázslást szintén az északi vagy pusztai népek gyakorolták, annak emléke mai napig él a mongol vörös süveges buddhista lámák és a sámánok körében.¹⁴

⁹ Mindkét lelőhely a mai Henan-tartományban van. A két hatalmas palotát és várost a Kr. e. 21-17 század közé datálják, vagyis a Xia-dinasztia középső és kései korába.

¹⁰ www.china.org.cn 2006. október 20-i híre alapján.

¹¹ A Qin-dinasztia előtt a hunok és a kínaiak között a határ a Wei-folyó volt.

¹² Mackenzie, 1994, 278.

¹³ <https://www.britannica.com/topic/Huangdi>

¹⁴ Mackenzie, 1994. 278. A belső-ázsiai esővarázslás magyar nyelvű összefoglalása: Molnár, 1993.

Vannak olyan vélemények, miszerint Huang Di szerepe sok esetben megegyezik Nimródéval, a mezopotámiai térség első uralkodójával. Utódjai átvándoroltak keletre, a modern Shanxi-tartományba és megalapították a Xia-dinasztiát. Ezen elméletek támogatói azt mondják, hogy Huang Di leghíresebb leszármazottja Nagy Yu (Da Yu) volt, aki félisten volt, és ő fékete meg a tomboló árvizeket és megmentette az emberiséget a pusztulástól. A családját Jiang-nak nevezték el a kínai források, akik nyugaton éltek. Ebből néhányan arra következtetnek, hogy esetleg a hunokkal szövetséges qiang vagy a rong-nak nevezett szaka törzsből származott. Néha úgy is emlegetik, hogy Rong Yu. Róla azt tartják, hogy megalapította a Xia-dinasztiát. Yu választással került hatalomra, ami csak a sztyeppei népeknél volt szokásos. A Xia dinasztia hun kapcsolataira további bizonyítékok lehetnek a fennmaradt régi mitológiai emlékek, amelyek a mai kínaiak számára jórészt ismeretlenek és megmagyarázhatatlanok, míg azok nagyfokú hasonlóságot mutatnak a mai belső-ázsiai török és mongol, valamint a magyarok népköltészet hagyományaival.

Sima Qian művében tizenhét Xia-király nevét sorolta fel, akikhez rövid megjegyzést is fűzött. Megtudhatjuk tőle, hogy a dinasztia maga Nagy Yu uralkodásával kezdődött és körülbelül Kr. e. 1750-es években ért véget, amikor az utolsó király, Chun Wei északra menekült és ő lett a hunok őse.¹⁵ Érdekes párhuzam lehet, hogy a kínai mitológiában van egy olyan történet, mely szerint a Xia-dinasztia hatodik uralkodója, Shao Ching pásztorként élt, mert apját elűzték trónjáról, és ő onnan, a pusztából szerezte vissza apai örökségét,¹⁶ ez a Xia dinasztia pusztai kapcsolatait jelezheti. A kínai mitológiával foglalkozó kutatók egy része szerint a régi kínai elbeszélések idegen történetek lehetnek.¹⁷ Boodberg egyenesen „barbár” hatásnak véli például Nagy Yu (Jü) történetét,¹⁸ aki a nagy árvíz megfékezője volt, és tudjuk, hogy az árvíz után kilenc tartományra terjesztette ki uralmát.¹⁹ A kilences szám a belső-ázsiai pusztai hagyományban a teljesség jelképe, ezzel szemben a kínaiak nem használnak páratlan számokat, csak a párosokat tartják fontosnak. Ugyancsak a pusztai térséggel való kapcsolatra utal az a feljegyzés, mely szerint Yu jádét és fehér lovat áldozott a megzabolázott folyónak.²⁰ A fehér ló áldozata kifejezetten a hunokhoz, illetve a pusztai nomád civilizációhoz köthető,²¹ még Észak-Indiában is szkíta hatásnak vélik a brahmanok fehér ló áldozati szertartásait.

Nagyon fontos adalék a hunok eredetének tisztázásához az, hogy nemcsak a kínaiak jegyezték fel azt, hogy a hunok a Xia-dinasztiától származtak, hanem maguk a hunok is elődjüknek tekintették a Xia dinasztia alapítóját, a Nagy Yu (Jü)-t, akit a nagy árvizek megfékezőjének és a Sárga-folyó vidékének első jelentős uralkodójának tartották. Helian Bobo, a déli hunok uralkodója éppen a Xia ősök miatt nevezte el dinasztiáját Da Xia-nak, vagyis Nagy Xia-nak.²²

¹⁵ Shi Ji, 110.

¹⁶ Mackenzie, 1994. 285.

¹⁷ Allan, 1986. 290.

¹⁸ Boodberg, 1979. 66.

¹⁹ Shi Ji, 29. Watson, 1961. 70.

²⁰ Shi Ji, 29. Watson, 1961. 70.

²¹ Észak-Indiában a brahmanoknál is volt fehér ló áldozat, de szinte ugyanolyan áldozati szertartások meglétét erősítik meg a külföldi, nem sztyeppei források a hunok, magyarok, türkök és a mongolok között. A fehér szín az Éggel van kapcsolatban, és a ló pedig a neki felajánlott legszentebb áldozat.

²² Jin shu. 130. In: Wen, 2004. 295.

Sőt, a tangutok is ugyanezt a nevet adták dinasztiájuknak a 11 század közepén, miután elfoglalták a régi hun területeket, többek között a Helian Bobo által épített fővárost, Tongwancheng-et (Tongwancheng, eredeti nevén Fehérvár).

Yu életével kapcsolatban számos történet maradt fent a kínai forrásokban. Egyik fontos történet az, hogy Yu felesége, Qiao (Csiao), vagy más néven Nügua miután életet adott egy fiúnak, Qi (Csi)-nek, akkor egy kőhöz fordult.²³ Alább, a Földanya kultusz fejezetnél látni fogjuk azt, hogy a mongol asszonyok máig kövekhez, vagy sziklához járulnak, és ott imádkoznak, amikor gyermeket szeretnének szülni, vagy éppen megköszönik a segítséget. A különleges formájú kövek a Földanyát jelképezik, ezért imádkoznak hozzá. A Shi Ji Suoyin nevű kommentár még azt is tudni véli, hogy a Xia-dinasztia bukása után Jie, az utolsó Xia uralkodó fia, Xun Yu (Hszünjü) volt, aki feleségül vette apja mellékfeleségeit, és az északi tartományokban telepedett le, és csordáival vándorolt.²⁴ A meghalt apa özvegyeinek felségül vétele, vagyis a levirátus szokása a kínaiak szemében förtelmes bűn volt, míg a hunoknál, és az őket követő pusztai népeknél a szociális gondoskodás része volt, amely által az özvegy nők nem maradtak védelem nélkül, hanem továbbra is a volt férj családjának teljes jogú tagjai maradtak. Erről a Shi Ji krónika a következőképpen emlékezik meg: „Csak azért veszik feleségül mostohaanyjukat és özvegy sógornőjüket, mert nem akarják, hogy a had kihaljon. Ezért- habár a hun népek sok viszályt éltek át -, az uralkodó családoknak mindig sikerült szilárdan fennmaradniuk.”²⁵

A fenti híres íjász, Yi, az íjász történetében nagyon fontos szerepet kap a madár motívum, amely a kínaiaknál fekete madár (xuan niao), a mongol elbeszélésben fecske. A korai kínai mitológiában a fecske termékenységi szimbólumnak számít, de általában az Ég küldöttei.²⁶ Ami a motívum belső-ázsiai jellegét mutatja, az, hogy a mitikus fekete madár hozzásegíti a Xia-t követő dinasztia, a Shang uralkodóház utódait a gyermekáldáshoz. Tangról, a Shang dinasztia alapítójáról feljegyeztek egy csodás történetet, vagyis úgy fogant meg, hogy anyja éppen vízben fürdött, és fiúért imádkozott. Akkor fecske repült arra, és a nő szájába ejtett egy tojást. A nő azt lenyelte és hamarosan fia született.²⁷ A motívum nem egyedüli a belső-ázsiai térségben, hiszen hasonlóval találkozhatunk a Kr. u. 2 századi xianbei (szienpi) Tan Shi Huai (Tansihuaj) születése kapcsán, ott az anya szájába jég darab hullott, és attól termékenyült meg.²⁸

A korai kínai mitológiában találkozhatunk a világokat összekötő Égig érő Fával, amely a pusztai népek mitológiájának egyik alapja, azt a kínai forrásokban Fu-sang-nak, vagyis eperfának nevezik.²⁹ A csodás fa összeköti a világokat, amely egyben a Nap és a Hold nyughelye és a lelkek pihenője, ugyanúgy, mint a pusztai népeknél. Nálunk az Égig érő Fa motívumát teljesen elhibázottan „uráli” elemnek tartják,³⁰ de azért megemlítik, hogy az altaji népek körében is megvan. Ezzel szemben történetileg azt igazolható, hogy az nem az uráli népek sajátja, hiszen

²³ Hinsch, 2004, 89.

²⁴ De Groot, 2006. 24.

²⁵ Shi Ji. 110. Du-Horváth, 1997. 61.

²⁶ Jelképtár, 1990. 148.

²⁷ Mackenzie, 1994. 285., Chang, 1976. 53.

²⁸ Boodberg, 1979. 155. Boodberg szerint Tan Shi Huai jelentése: tangszuk, vagyis felséges.

²⁹ Allan, 1986. 296.

³⁰ Fodor, 2006. 21. A szerző Diószegi Vilmosra hivatkozik.

számos korai nép mitológiájában megvan, az egyiptomi, közel-keleti, sőt a kínai mitológiában is.

De nemcsak a Xia-dinasztia idejéből származnak belső-ázsiai jellegű történetek, hanem az azt követő Shang-dinasztia, sőt a Zhou-dinasztia korában is. Mackenzie adatai szerint a Zhou-dinasztia (Csou) uralkodói Shun (Sun) miniszterei közül eredtek, akik teljesen „tatár”, vagyis pusztai eredetűek voltak.³¹ Baráthosi Balogh szerint a Zhou-dinasztia elődei hunok voltak.³² Maspero is megemlíti, hogy a Nyugati-Zhou korszak fénykorában, a Kr. e. 9-8. században nagy ünnepek idején előkerült az egész „barbár” pompa: az ötféle drágakő, a veres kard, a nagy pecsét, hegyes végű jogar, nyolclábú dob, nagy teknőcpáncél és fegyverek, köztük íj és alabárd.³³ Ezekből a teknőcpáncél kivételével a többi mind a pusztai népek hatalmi szimbolikájához tartozott, egészen a mongol korig (13-14. század). Néhány sinológus azt állítja, hogy a Zhou-dinasztia valószínűleg „tatár”, vagyis pusztai eredetű lehetett.³⁴

Az egyik legkülönösebb történet Yi (Ji)³⁵ íjászról szól, aki megmentette az emberiséget az égető Nap sugárzásától. Henri Maspero sinológus könyvében olvashatunk Yi gyermekkoráról, és abból kiderül, hogy öt évesen szülei egyedül hagyták egy fa alatt, ahol hamarosan kabócák vették körül. Ezt a szülők csodás jelnek értékelték, nem merték magukhoz venni, inkább ott hagyták fiukat a fa alatt. A fiú egyedül nőtt fel a vadonban és vadászatból élt.³⁶ Húsz éves korában elhatározta, hogy felkeresi szüleit, és ekkor a jól bevált belső-ázsiai nyílvarázslás tudományát vette elő.³⁷ Azt parancsolta, hogy oda essen le a nyílvevője, ahol szülei laknak.³⁸ A nyíllal történt varázslás hagyománya megvan a belső-ázsiai népeknél, így a mongoloknál is, hiszen tudjuk, hogy Kubiláj kán is úgy jelölte ki palotája helyét, hogy nyílvevőt lőtt ki, és ahová az leesett, ott kezdte meg az építkezést. A 19 században pedig Dandzan Ravdzsa, buddhista egyházfő is hasonló módon fakasztott forrást. Az ilyen fajtavarázslás megtalálható a magyar, de a török népmesékben is, ahol a három, vándorútnak induló fiú nyilat lő ki, és ahová a nyílvevő esik, azt az irányt követi. Yi-ről, a híres íjászról szóló történetnek van egy különleges része, amely a kutatók nagy része szerint nem magyarázható meg. Egykoron tíz nap volt az Égen, melyek felperzselték a terményt és a vizeket, így félő volt, hogy az emberiség kipusztul. Ekkor Yi a tízből kilencet lelőtt. Csupán egyetlen égitest maradt meg, amely ma is meleget ad a Földnek. Ez a történet nem értelmezhető a sinológusok számára, sőt a nyugati mitológiai szakértők sem tudták a kínai hagyományokból megmagyarázni a történetet. A japán Kaizuka a Nap imádatát vélte felfedezni a történetben.³⁹ Elképzelhető az is, hogy a történet egy természeti katasztrófa emlékét őrizte meg. Allan, a történet elemzésével kapcsolatban leírja,

³¹ Mackenzie, 1994. 290.

³² Baráthosi, 2004. 20.

³³ Maspero, 1978. 69-70.

³⁴ Mackenzie, 1994. 290.

³⁵ Yi (Ji) íjász kora-kínai kiejtése a *ngia lehetett, amely egy ongia/hongia alakkal mutat hasonlóságot. (Allan, 1986. 301.)

³⁶ Maspero, 1978. 42.

³⁷ A magyar népmesében számtalanszor találkozunk ilyen típusú történettel. Általában a mesében három testvér indul útnak, és mindannyian nyilat lőnek ki, és annak útját követik.

³⁸ Maspero, 1978. 42.

³⁹ Idézi: Chang, 1974. 157.

hogyan ez a történet mitológiai import, vagyis más néptől került a kínaiakhoz.⁴⁰ Véleményem szerint teljesen reális az idegen hatás, hiszen Yi története a mongoloknál máig ismert Erhij mergen történetében. A mongolok ezt a történetet a mormota keletkezésének ismerik. A mongol változatban a hős hét napból hatot lőtt le, az utolsót, a hetediket azért nem sikerült eltalálnia, mert nyílvesző útját éppen fecske keresztezte. Ezért Erhij mergen bánatában levágta nyilazó ujját, és abból mormota lett. Hasonló elemet fedezhetünk fel Nimród kései mondjában, amikor az Égbe lő íjával, hogy ellenfele, Ábrahám istenét lelője, de Héraklész is le akarta lőni íjával Hélioszt, amikor majdnem megperzselte sugaraival.

Az aranykor tanítása?

A keleti sztyepei népek kutatói ma már nagyon sok forrással ismertettek meg bennünket. Rendelkezésre áll nagyon sok olyan forrásmű, amelyben a korai népek bölcs tanításairól olvashatunk, sőt azokat össze is tudjuk hasonlítani egymással, és ennek révén betekintést nyerhetünk abba, hogyan is gondolkozhattak őseink, mely értékekhez ragaszkodtak és hogyan vélekedtek az igazságról és az erkölcstről, hogyan büntették meg a bűnösöket, hogyan jutalmazták meg a hűséges társakat és az alattvalókat. Bátran kijelenthetjük, hogy a hunok nemcsak páratlan régészeti leleteket hagytak ránk, hanem megszívlelendő erkölcsi tanításokat is. Sajnos, ez nem egy kötetbe foglalva maradt ránk, hanem –a külföldi források révén – csak töredékeket ismerünk belőle.

A kínai krónikák és a bizánci történeti művek is beszámolnak néhány, jelentősnek mondható hun szokásról, amelyből kirajzolódhat egy kép a sztyepei állambölcsletről. Az egyik legismertebb történet a kínai Sima Qian művében, a Shi Ji krónikában maradt fent. Ez arról szól, milyen fontos a hunoknak a föld. A kínai krónika tudósítása alapja talán egy ősi hun hőseposz, később, az Altajban élő mongolok között hasonló történetek keringtek.⁴¹ A leírás szerint Maodun hun főkirály (sanjü) trónra lépte után nem akart harcot kezdeni a keleti szomszédokkal, a donghukkal, ezért amikor követeik útján hol lovat, hol feleséget kértek tőle, odaadta nekik.⁴² Vannak, akik a gyengeség jelének értékelik ezt a történetet. Különös párhuzamra bukkanhatunk a Képes Krónika Attila királyról elmélkedő részével, amelyből megtudjuk, hogy az európai hunok nagykirálya is szívesen elajándékozta kedvelt lovait, sokszor magának is alig maradt.⁴³ Ez az adományozó kedv, jellemző volt a sztyepei népekre, akik nem sajnálták odaadni értékeiket barátaiknak és a hozzájuk forduló uralkodóknak. Még a késő középkori krími tatár Dzsingisz legenda alapján fontos követelmény a könyörületeség.⁴⁴ Azonban a nagy uralkodók is tudták, hogy meddig mehetnek el a kérések teljesítésében. A Shi

⁴⁰ Allan, 1986. 300.

⁴¹ Ucsiraltu szerint a mongol Dzsangar hőseposzban sok olyan elem található, melyet a kínaiak hun szokásnak vélnek.

⁴² Shi Ji 110. alapján. Ucsiraltu szerint a ló, feleség és a föld átadása jellegzetes nomád adónem volt az ókorban. A mongol hőseposzban ugyanezek az elemek szerepelnek.

⁴³ Képes Krónika 10.

⁴⁴ Ivanics, 2001. 164.

Ji 110. fejezetében olvashatunk arról, milyen iszonyú haragra gerjedt a keleti hunok főkirálya, Maodun, amikor földet kértek tőle a szomszédok. A krónika meg is mondja, hogy mi volt ennek az alapja, hogy a hun uralkodó ragaszkodott a földhöz, hun értelmezés alapján az volt az állam alapja! Ez, a kínai krónikában fennmaradt mondat már eleve megingatja azt a régi téves nyugati elméletet, miszerint a lovas népek kószáló népek lettek volna és nem ismerték volna a földtulajdon fogalmát, illetve a földet nem tekintették fontosnak. Ugyancsak a haza és a szülőföld tiszteletének szokására hívta fel a figyelmet Hérodotosz szkítákról szóló 4. könyve, amelyben az áll, hogy a szkíták földjét megtámadó perzsák követek útján értekeztek a szkítákkal. A szkíta lovasok kitértek a perzsa derékhad elől, hogy becsalogassák őket a kietlen pusztaságba, azért, hogy ők emberveszteség nélkül győzzék le a betolakodókat, és a fegyverek helyett a mostoha természeti környezet okozta pusztulásukat. A két fél között zajló párbeszédben elhangzik szkíta részről az a mondat, a perzsák megtudják, hogyan viszonyulnak a földhöz, ha feldőlnek őseik sírjait és kultushelyeit. Ebből arról értesülhetünk, hogy a lovas népek igenis ragaszkodtak szülőföldjükhöz.

A földhöz való ragaszkodásról említést tesz a magyar Képes Krónika is amikor megfogalmazta, hogy miért nem szabad idegeneknek átadni az anyaföldet. A 28. fejezetben a fehér ló monda kapcsán, amikor Szvatopluk odaadja az országot a fehér lóért és akkor hangzik el a következő mondat: „Ha tehát a föld, a fű és a víz az övék, minden az övék.”⁴⁵ A föld a keleti népeknél állami, vagy uralkodói tulajdon maradt, azt nem lehetett szétosztogatni, a mongol Nagy törvénykönyv is ezt a régi, hun elvet tartotta meg, előírta, hogy a birodalom területét növelni kell és a megszerzett területet nem szabad elosztogatni.⁴⁶

A sztyepei népek nem azzal törődtek, hogy a krónikák lapjait írják tele, és ott fényes győzelmeket tulajdonítsanak maguknak, hanem, nálunk az volt a férfiúi dicsőség, hogy valóságos, hősi tettekkel örökre nyomot hagyjanak a földön. Már a Kr. e. 5. században a szkíták között járt Hérodotosz történetíró feljegyezte, hogy ott a legnemesebb dolog a katonáskodás és a haza védelme.⁴⁷ Ez a hagyomány a későbbi sztyepei népek körében megmaradt, emlékezzünk arra, hogy a magyar nemesek egészen a modern időkig a katonáskodást tartották a legnemesebb erénynek, de a türk és mongol népek is hasonlóan gondolkoztak, sőt még a hozzánk közel élt szkíta eredetű kozákoknál is a katonaság volt a legfőbb férfiúi erény, ez volt egy férfi felemelkedésének a legfőbb záloga. Úgy tűnik, hogy ez a szokás nem a semmiből keletkezett, hanem a szkíták hagyták ránk ezt is. Egyébként a fennmaradt közép-ázsiai és belső-ázsiai hősénekek, valamint az eurázsiai sztyepei műveltség népeinek népmeséiben is legnagyobb hőstettnek a katonai cselekedetek voltak, a történet szereplői mindig példát mutattak az utókorak, hogyan kell megvédeni a hazát, de a hősök nevééről és tetteiről pontos feljegyzéseket csak az idegen források készítették.

A sztyepei népek, így a magyarok régi történetét elemző kutatók sokszor felemlegetik azt, hogy őseink múltját csak töredékes forrásadatokból ismerjük. Ez azonban csak részben igaz,

⁴⁵ Képes Krónika, 28.

⁴⁶ Ivanics, 2001. 163.

⁴⁷ Hér. II. könyv 167. (In: Tély, 1863. 11)

hiszen éppen az antik görög szerzők készítettek róluk részletes leírásokat a Kr. e. 6 - Kr. u. 3. század között, néhányban szkíta és görög bölcsek vitatkoznak az emberi és az egyetemes értékekről.

A görög forrásokban olvashatunk arról, hogy mit tartottak fontosnak elődeink: nem a csillogó aranyat és a gazdagságot, abból volt bőségesen, sokkal többre becsülték az örök emberi értékeket, barátságot, a hagyományt, a vitézséget és a tisztességet. Ezek alapján kirajzolódik, hogy milyen kimagasló értékrend alapján éltek őseink akár háromezer éve, amelyek nem tűntek el az évezredek során, hanem bizonyos elemei egészen a közelmúltig meghatározták a magyar társadalom erkölcsi rendszerét. A bátorság, a hősiesség, a barátok tisztelete máig az első helyen áll a múltjukhoz és hagyományhoz ragaszkodó keleti népeknél, de ugyanezek még elérhetők az értékőrző magyar közösségekben is, határon innen és túl. A szkíta erényekről és erkölcsi tanításairól például Lucian Hermetim című munkájában⁴⁸ olvashatunk, amelyben a görögök által istenként tisztelt közrendű szkíta Tokarisz elmondja, hogy a szkíták a barátságot mindennél többre becsülték. Az egyik ifjú, aki azért nem nyerte el a kiválasztott hölgy kezét, mert nem volt elég vagyona, bebizonyította, hogy nem az arany, hanem a barátság a legfontosabb az ember életében. A kikoszorúzott szkíta nem tévovázott, hanem társai segítségét kérte, hogy együtt szerezzék meg a kiválasztott hölgyet, a barátok összefogtak és közösen elrabolták a gazdag ifjúnak ígért lányt, ezzel megüzenték az apának, hogy a barátok a vagyonnál is többet érnek. Ez az értékrend köszön vissza a magyar népmesében, ahol a világgá indult szegénylegény a segítői és nem pénz révén tudja megoldani a nehéz feladatokat, máskor a hős nehéz munka és kitartás révén győzedelmeskedik és nyeri el a tündérlány kezét. A Mongolok titkos történetében hasonló elemre bukkanunk, hiszen a mongol világbirodalmat megalapító Dzsingisz kán korán árvaságra jutott és csak barátai és apja szövetségesei révén tudta visszaszerezni jussát, ebben a több évtizedes küzdelemben a hűséges társak kitartása sokkal fontosabb volt számára, mint az arany csillogása.

Visszatérve Tokariszra, Lucian című művében olvashatunk arról, hogyan vélekedett a szkíta bölcs a görög filozófusokról. Kendőzetlenül megkritizálta a bölcsek által közvetített értékrendet. Szerinte a szkíták sokkal jobban megbecsülik a hősokeket, mint a görögök, mert ők még a bátor idegen, rettenthetetlen katonákat is tisztelik, sőt még emlékműveket is emelnek számukra, ahová a sztyeppei gyerekek rendszeresen elzarándokolnak és dicsőítik az elhunyt érdemeit. Elmondja, hogy a görögök ugyan sokkal szebb beszédeket tudnak tartani a barátságról, mint a szkíták, de tetteikben már nem gyakorolják a magasztos elveket, sőt sokszor elárulják barátaikat. A szkíták ellenben nem beszéddel, hanem tettel bizonyítják barátságukat. Tokarisz igazat mondott, más forrásokban is írnak arról, hogy a szkíta beszédmód egyet jelentett az őszinteséggel. Maximusz Türiusz művéből kiolvashatjuk, hogy a görögök hogyan értékelték a szkíta filozófusokat: „A szkíta bölcs jellege nem fecsegő bölcsesség, jellemző szabad életmód, a józan ész, rövid és találó beszéd.”⁴⁹ A Tokarisz által bemutatott alapvető szkíta erények nem ismeretlenek számunkra, a bátorság, hősiesség, vitézség, illetve hűség a

⁴⁸ Lucian Kr. e. 120-ban született ókori szerző volt. Lucian, Toxaris vagy barátság. XXXVIII. 107-118. In: Tély, 1862.

⁴⁹ Tély, 1863. 130.

barátok iránt, hosszú évszázadon át a magyar közgondolkodás alapvető eleme volt, ezek voltak azok az erények, melyre a legtöbb magyar nemes is törekedett a középkor és az újkor folyamán. Ezek miatt kaphattak nemesi rangot a közrendű katonák, szolgák, és azok hőstetteit a középkori okleveleink részletesen fel is sorolják.

Lucian megörökítette a régi szkíták nevelési módszerét. A gyerekeket és fiatalokat úgy tanították az ősök tiszteletére, hogy rendszeresen elvitték őket a hősök tiszteletére emelt kőbálványokhoz, és a helyszínen elmesélték az egykor élt nagy vitéz tetteit, arra buzdítva utódaikat, hogy ők is hasonlóan járjanak el.⁵⁰ Az írásos feljegyzések mellett képekben is elmagyarázták a szkíta dicső tetteket és a nagy hősök életét, mindezeket a nekik szentelt építmények falán, freskókon örökítették meg, ezzel a módszerrel, vagyis a képi ábrázolással mindenki megértette, hogy melyik hős miért érdemelte ki a közösség tiszteletét.

A sztyeppe népek szellemi öröksége nem tűnt el az ókori sztyeppe birodalom széthullásával, hanem a jó tanítások apáról fiúra öröklődtek. Így például az európai szkíták, majd szarmaták után Balambér (Berend) hunjai fogták össze az eurázsiai sztyeppe övezetben élt lovas népeket, ebben a birodalomban sok szkíta kapott magas méltóságot, akik ezáltal nemcsak politikai hatalmukat őrizték meg, hanem szellemi kincsüket is átadták utódaiknak.

A kései szkíta és a hun bölcseségből leginkább az Attila királyhoz fűződő történetek maradtak ránk. A hun főkirály tanításainak és tetteinek egy részét a kelet-római császár követe, Priszkosz rhétor jegyezte fel, aki nyolc kötetes munkájában sokat írt a hunokról. Ennek sajnos csupán töredékeit ismerjük, amelyből részben megismerhetjük a nagy király jellemét, elolvashatjuk, hogyan viszonyult más országokhoz, így a kelet-római birodalomhoz, illetve megtudhatjuk, hogy a hun uralkodó milyen erkölcsi rendet követelt meg alattvalóitól és szövetségeseitől. Nemcsak a nagykirály szavait idézi a bizánci követ, (amelyből alább bemutatunk néhányat), hanem megszólaltatta a hunoknál élt görög és római polgárokat, hogy mit gondolnak uraikról. A velük folytatott párbeszédéből kiderül, hogy az egykor gazdag és jómódú rómaiak és görögök nagyon jól érezték magukat a hunok között, nem tekintették őket barbároknak, miután megismerték ennek a civilizációnak az értékeit, nagyon megbecsülték magukat és a római rendnél sokkal igazságosabbnak és emberségesebbnek tartották a hun állammodellt. Priszkosz ugyanazt írta le, amire egykoron Tokarisz utalt, vagyis a szkíták és a hunok méltányosabban ítélnék, mint a görögök. A követ találkozott például egy volt római polgárral, aki a hunok fogságba esett és végül Onegeniusznak juttatták a zsákmány felosztásakor, aki jól bánt vele. Ez a hajdani fogoly elmondta, hogy a hunoknál jobban érzi magát, mint a rómaiaknál, mert a hun törvények igazságosabbak, mint a rómaiak, és a barbároknak mondott lovas népek sokkal jobban tisztelik az emberi életet, mint a rómaiak, jól bánnak foglyaikkal és megjutalmazzák őket hűségükért és tetteikért.⁵¹ Ugyanezt olvashatjuk a Shi Ji krónikában, amelyben a hun követ elmondja a kínainak, hogy a törvényeiket könnyen lehet alkalmazni. Az uralkodó és az alattvalók közti viszony közvetlen és bizalmas, az egész ország kormányzása nem

⁵⁰ Lucian. In: Telfy, 1863. 108.

⁵¹ Blockley, 1983. 267-269.

bonyolultabb, mint egyetlen ember irányítása.”⁵² Később hasonlót találunk a Saint Gallen-i kolostor évkönyvében, amikor is Heribald barát beszámolt társainak a magyarok természetéről, azt mondta el, hogy a kolostor udvarán mulatozó magyarok kedvesek és barátságosak voltak, nem sajnáltak tőle semmit.⁵³

Néhány késő antik forrásban nem másnak, mint a nagy Attila királynak a szavai is megőrződtek. Ezeket azok a szerzők hagyták hátra, akik közeli kapcsolatban voltak a hunokkal és minden bizonnyal hiteles adatközlőktől merítették az információkat. Priszkosz rhétor művében szerepelt eredetileg Attila azon beszéde, amelyet a catalaunumi csatamezőn mondott el katonáinak, ezekkel akarta harcosait harcra buzdítani. Az alábbi részletet Jordanes Getica című munkája őrizte meg, aki Priszkosz munkájából másolta ki a nagy hun uralkodó szavait:

„Midőn annyi nemzeten nyert győzelmek és a földkerekség meghódítása után álltok itt, helytelennek tartottam benneteket, mintha nem tudátok, miről van szó, szavakkal lelkesíteni. Keresse ezt újonc vezér, vagy tapasztalatlan hadsereg. Nem is szabad nekem valami közönségeset mondani és nektek sem szükséges hallani. Mit szoktatok meg mást, mint harcolni, vagy mi kedvesebb vitéz férfiúnak, mint önkezeivel állani bosszút. Nagy ajándéka a természetnek a lelket bosszúval megtölteni. Támadjunk tehát vidoran az ellenségre. Mindig bátrabban, mint akik támadnak. Vessétek meg az egyesített zagyva népeket. Magát szövetségessel védeni, a félelem jele. Íme, már támadásunk előtt megrémülnek, a magaslatokat keresik, halmokat foglalnak el és késő bánattal nyílt mezőn kívánnak erődöket. Ismeritek, hogy milyen könnyűek a rómaiak fegyverei. Nem azt mondom, hogy az első seb, hanem már maga a por is zavarba hozza őket, midőn hadi rendbe állnak és soraikat pajzsfedéllel összekötik. Ütközzetek meg, amint szoktátok, szilárd lélekkel és azok harcosát megvetve támadjátok meg az alánokat, és törjétek a vizigótokra. Ott kell keresni a gyors győzelmet, ahol a harc ereje van. Ha az ínakat elmeztetik, mindjárt összeroskadnak a tagok is. Képtelen megállni a test, amelyből kivették a csontokat. Bátorodjék lelketek, dagadjon a szokott düh. Most mutassátok meg eszeteket, hunok, most a fegyvereteket. Aki megsebesül, kérje érte ellenfele halálát, aki meg nem sérül, lakjél jól az ellenség romlásával. Akiknek élniük kell, azokat nem éri semmi fegyver, akiknek halniuk kell, azokat a békében is eléri a végzetük. Végre is miért tette volna a szerencse a hunokat annyi nemzet felett győzedelmessé, ha nem azért, hogy előkészítse őket ezen ütközet örömére? Miért mutatta volna meg a Meotisz útját senkinek, meggy annyi századon át ismeretlen és zárva volt. Ki tette, hogy a fegyvertelenek előtt hátráltak a fegyveresek. Egyesített tömeg a hunok arcát eltérni még nem tudta. Nincs kétségem a siker felől, ez a mező az, amelyet nekünk annyi szerencsés eset megígért. Elsőnek vetem fegyveremet az ellenségre. Aki pedig képes volna tétlenkedni, amikor Attila harcol, az már el van temetve.”⁵⁴

Attila király életéről szóló, középkori másolatban fennmaradt életrajzban, a következőképpen buzdította harcra katonáit Attila: „Mit látok rajtatok, bajtársaim, akiknek, ha győztök, a rómaiak városát ígértem. Velem akartatok harcolni, hát íme, itt vagyok a főtisztjeinkkel, az én

⁵² Shi Ji, 110.

⁵³ Györffy, 1986. 70-74.

⁵⁴ Jordanes, Getica. XXXIX. 202.

vezérletessel harcoljatok, ha az én vezetésem alatt harcoltok, nincs semmi, ami titeket megrémítsen. Az istenek titeket és engemet védenek, győztesek lesztek, csak akarjátok, de még ha nem akarjátok is, győztesek lesztek. Fordítsátok arcotokat az ellenség felé, nekem pedig a hátatokat mutassátok. Aki az ellenségnek meg tudja mutatni az arcát, az győztes lesz az ellenség fölött!”⁵⁵

A néhány mondatban valószínűleg a hun bölcelet töredékeiből kapunk ízelítőt. Az a mondat, amelyik az ellenség gyávaságát jellemzik, tipikus keleti gondolkozásra vall, azt nem találhatták ki a sem a rómaiak, sem a gótok. Szintén az ellenség összeroppantásának a jelképes leírását tartalmazó rész is inkább sztyeppe, hun bölceletre vall, mint gótra. Ezeket valószínűleg a szerzők egy korabeli forrásból vették és ebben a munkában örökítették meg.

A következő bölcs mondások sorát az itáliai Aquilea ostrománál jegyezték le, amikor is szerencsés jelnek vélte, hogy gólyák elhagyják a várost, és fiókáikat a közeli tengerpartra költöztetik. Állítólag ekkor a nagy király a következőket mondta: „Oda nézzetek, társaim, ez a gólya már megérezte, mit hoz a jövő. El fogjuk pusztítani a várost; már el is menekül, hogy ne vesszen oda a polgárokkal együtt. Legyetek hát holnap vitézebbek a harcban, és meglátjátok, elvész a város!”⁵⁶

Priszkosz rhétort követően a 6. században élt kelet-római történetíró, Prokopiusz is tudósított a kelet-európai hunok tetteiről, akik a Kárpátok keleti felétől egészen a meotiszi-ingoványokig uralták és velük nem más, mint a nagy római birodalmat feléleszteni kívánó I. Jusztiniánusz kelet-római császár (527-565) kötött szövetséget. A nagy uralkodó a hunokhoz fordult, tőlük kért katonákat, hogy le tudja győzni a birodalomban élt gót népeket és megvalósítsa nagy álmát: a római birodalom újra egyesítését. Attila unokáinak nagy szerepük volt abban, hogy a császár visszaszerezte az egykori római területeket, de sajnos, erről a tényről a hazai történelemkönyvek mélyen hallgatnak. Azt sem írják le, hogy egyszer milyen aljas fogással fordította szembe Jusztiniánusz császár a két hun népet, az utigurokat és kutrigurokat. Előbb az utigur hun szövetségéhez fordult, hogy győzze le a Bizáncot megtámadó rokonait, a kutrigurokat. Hiába teljesítette Szandil, utigur kán szövetségeseinek kérését, a császár elárulta őt és inkább a kutrigurokat kezdte el segíteni és egy részüket letelepítette Thrákiában. Erre az elárult hun király követet menesztett Konstantinápolyba. Az eseményekről beszámoló Prokopiusz megemlítette, hogy a Don-folyónál élő hunok királya nem levelet küldött, hanem „hun módon” követet menesztett, aki szóban, közmondások példáin keresztül üzent a császárnak. Szandil megüzente, hogy ő nem változtatja meg fogadott szavát, mert „a vadállat, a farkas nem képes megváltoztatni bundája színét, mert a természet nem engedi.”⁵⁷ A hun követ a császári udvarban is elmondott egy történetet, amely az emberek és az állatok természetéről szólt. „A pásztorok kutyákat fogadnak és megkönnyebbülnek, hogy házuk táján a védelemben nincs hiba. A kutya hűségesen őrzi gazdait, ők pedig táplálják őt. Amikor a farkasok támadják meg a nyáját, a kutya vagy a kutyák megvédik a házat és úgy őrzik a nyáját, mint a valódi testőrök. Úgy vélem, hogy

⁵⁵ Kulcsár, 2006. 78-79. Attila, Magyarország királya élete és halála (1455 előtt)

⁵⁶ Képes Krónika 16.

⁵⁷ Egy magyar közmondás szerint „a farkas a szőrét és nem akaratát változtatja meg.”

ez az egész világon így működik. Olyan még sehol sem történt, hogy a kutya támadja meg a nyáját és a farkas védi meg azt.” A hun követ szájából szóló üzenet arra utalt, hogy Jusztiniánusz elárulta a szövetséget és méltatlan, a természet ellen való cselekedetet hajtott végre. Közmondások és jelképekkel való üzenetküldés megmaradt a középkori törökök, mongolok és magyarok között is, a Mongolok titkos története sokszor megörökítette a jelképes üzeneteket. Anonymus gesztájában is találunk arra példát, hogyan üzengettek egymásnak és idegeneknek a magyar fejedelmek és nagyságok.

Ha tovább keressük a régi sztyeppei bölcelet emlékeit, akkor elérünk Anonymushoz, aki összegyűjtötte és felhasználta a régi magyar hősképeket. Thúry József mutatta ki, hogy azokat ugyan prózaként írta le, a latin verselésből rá lehet jönni, hogy hol van a műben lírai betét. Sokan azért nem fogadják el az ismeretlen magyar szerző művét hitelesnek, mert a történészek többsége úgy tartja, hogy ő későn, a 13. században élt, holott sok nyom mutat arra, hogy a mű akár a 11. században is keletkezhetett, majd a munkát a 13. században lemásolták.⁵⁸

A magyar történetíró még Álmos vezér beszédét is feljegyezte, a magyarok a Kárpát-medencébe való bejövetel előtt az oroszokkal (ruszok) ütköztek meg, ősünk nem akarták, hogy vonulásunk során valaki is hátba támadja őket. A harc előtt a magyar fejedelem a következő beszédet intézte népéhez, mely szöveg talán egy régi hőseposzból maradt ránk: „Szittyák, bajtársaim, nagy, vitéz férfiak! Emlékezzetek utatok kezdetére, amikor azt mondtátok, hogy fegyverrel, haddal olyan földet kerestek, amelyen lakhattok. Tehát ne zavarodjatok meg az oroszok és kunok sokaságától, akik a mi kutyáinkhoz hasonlítanak. Hiszen a kutyák, amint uruk szavát hallják, nemde rögtön félelembe esnek? Mivel a derekasságot nem a nép nagy száma, hanem a lélek bátorsága szabja meg. Vagy nem tudjátok, hogy egy oroszlán sok szarvast megszalaszt, mint ahogy egy bölcs mondja. De félre ezekkel! Csak azt mondom nektek: Ugyan ki tudott ellene állni Szcítia katonáinak? Nemde Dáriust, a perzsák királyát, a szcítiaiak megkergették, úgy, hogy rémületében nagy szégyenszemre Perzsiába szaladt és elveszített nyolcvanezer embert? Vagy Círust, ugyancsak a perzsáknak királyát, nemde szintén a szcítiaiak ölték meg háromszázharmincezred magával? Vagy magát Nagy Sándort is, Fülöp királynak és Olimpiadis királynénak a fiát, aki harcban sok országot leigázott, ugye szintén rútul megszalasztották a szcítiaiak? Ezért hát derekasan és vitézül küzdjünk azok ellen, akik a mi kutyáinkhoz hasonlatosak, s úgy féljünk az ő sokaságuktól, mint a legyek felhőjétől.”⁵⁹ A fenti mondatokban a magyar fejedelem ugyanolyan jelképekben beszélt, mint Szandil hun király, vagy, mint később Dzsingisz kán. Nagyon valószínű, hogy a régi krónikák lapjain megőrződött beszédek akár el is hangozhattak, és a stílusuk egy egységes, sztyeppei gondolkozásmódra utal. A fentiekén túl Anonymus Árpád fejedelem vitézeinek különös szokásait örökítette meg: „Ekkor Ond, Ketel meg Tarcal, miután az erdőn áthaladtak, a Bodrog folyó mellett lovagoltak; majd mintha pályadíjért futottak volna, sebes vágásban nyargaltak fel egy jó magas hegynek a csúcsára. A másik kettőt maga mögött hagyva, Tarcal, a serény vitéz ért fel elsőnek a hegyromra. Ezért a hegyet attól a naptól kezdve mostanáig Tarcal hegyének nevezték. A három úr a hegy csúcsáról, ameddig csak a szem ellát, körös-körül megszemlélte a földet;

⁵⁸ Hölbling 2011. 120-124.

⁵⁹ Anonymus I.

kimondhatatlanul meg is szerette azt, és mindjárt azon a helyen pogány szokás szerint, egy kövér lovat ölve le, nagy áldomást csapott. Tarcalt, aki merész ember volt és megállta helyét a harcban, a társai most elbocsátották; s ő katonáival együtt visszatért Árpád vezérhez, hogy neki a föld alkalmas voltáról hírt adjon.”

Őseink áldomással szentesítették a föld megvételeit, a megállapodásokat pedig szóban kötötték. Ez a szokás az eurázsiai szkíta-hun népekre volt jellemző, ezért a történetet megörökítő névtelen szerző nem is talált a szokásra latin szót, helyette a magyar *aldumas* szót használta. Hasonló adatokat találunk a kínai krónikákban, amelyek írják a hunok áldomásáról, de ezzel a jogszokással találkozunk a mongoloknál, amikor az országgyűlésen meghozott rendeleteket szintén áldomással szentesítették. A fenti szövegben szereplő másik, ősi sztyepei szokás az, hogy őseink lóversennyel döntötték el egy terület birtoklásának jogát. Ilyen ügyességi és gyorsasági mérkőzés máig jelen van a hun utódnépek hagyományában, a mongol olimpiai játék egyik fő száma a lóverseny. Az őszi nagy hun állatszámolás idején a lovasok ugyanúgy körül nyargaltak egy erdőt,⁶⁰ mint Tarcalt vitéz. A magyar hagyományban pünkösdkor férfiak lóval versenyeztek a különleges jogokat biztosító pünkösdi király címért.

A fenti példákön kívül még számtalan forrásadat szól a sztyepei lovas népek különös szokásairól, felidézhetjük a középkori ujjur *Rováskönyv* varázsvörseit, amely felsorolja, hogy a 8-10. század között melyek számítottak jó előjelnek és mit tartottak baljósoknak.⁶¹ Az isten tisztelete helyett hegyi bálványnak áldozni rossz jelnek számított.⁶² Ugyancsak baljósnak ítélték meg azt, ha egy asszony tóba ejtette tükrét, vagy ha az eke jármába fogott ökrök nem mozdultak. Sólymot látni szerencsés volt, ugyancsak a fehér ló és a teve ellése is annak számított. A legnagyobb boldogság azonban a gyermek születése volt,⁶³ különösen nagy volt az öröm, ha az uralkodónak fia született. Amikor Árpád fejedelemnek megszületett fia, Zolta, az udvarban több napos lakomát rendeztek: „Abban az esztendőben született Árpád vezérnek Zolta nevű fia. És lett nagy öröm a magyarok között. A vezér és nemesei számos napon át nagy vendégséget tartottak, ifjak pedig ott játszottak a vezérnek meg nemesének színe előtt, mint a juhok bányái a kosok előtt.” Ez az ünnepség nem tűnt el az évszázadok során, a Kárpát-medencei magyarság körében ma a gyermek születésének lakomáját *radina* vagy *csök* néven ismerik.⁶⁴ A magyarhoz hasonlóan ünnepelték meg a trónörökös születését a 13. századi mongolok, de a közép-ázsiai térségben élő egyéb hun utódnépek. Ezekről még 1915-ben Mészáros Gyula írt egy tanulmányt, amelyet érdemes lenne új adatokkal kiegészítve ismét felkutatni.

A nagy sztyepei uralkodók mindig összefogásra és egységre tanították fiaikat, erről az első feljegyzés az ókorból maradt ránk. Plutarkhosz olvashatjuk azt a történetet, amikor a nagy

⁶⁰ Shi Ji 110.

⁶¹ Kakuk, 1985. 62-68.

⁶² Kakuk, 1985. 63.

⁶³ Kakuk, 1985. 62.

⁶⁴ Mészáros, 1915. 125-129.

szkíta király, Szkilurusz közeledni érezte utolsó óráját, összehívta mind a nyolcvan fiát. Átadott nekik egy köteg gerelyt és megparancsolta, hogy törjék el azokat. A fiúk megpróbálták eltörni a köteget, de senkinek sem sikerült. Akkor az apa egyenként adta kezükbe és úgy már könnyedén el tudták törni azokat. Akkor Szkilurusz elmondta őseitől hallott bölcsességet, miszerint ha fiai összefognak, akkor erősek lesznek és soha senki nem tudja őket legyőzni, de ha veszekednek és széthúznak, akkor egyenként könnyedén legyőzetnek.⁶⁵

Szinte ugyanezt a történetet olvashatjuk jó ezer évvel később, a Mongolok titkos történetében, ahol Dzsingisz kán egyik ősanyja, Alan koa asszony összefogásra biztatja fiait. Egyik tavasszal összehívta őket és mindegyiknek egy-egy nyílvezzőt adott át és kérte őket, hogy törjék ketté. Amikor a fiúk könnyedén teljesítették a feladatot, akkor az anya az öt nyílvezzőt egy csomóba fogva adta át nekik és ismét megkérte őket, hogy azt is törjék el. A fiúk azonban a köteggel már nem bírtak. Akkor az anya a következő tanítást mondta a fiainak: „Fiaim, mind az öten egyazon anyaméhből jöttetek a világra. Ha külön-külön maradtok, akkor úgy jártok, mint az egyes nyílvezzők, bárki könnyen legyőz benneteket. De ha csomóba kötött nyílvezzők módjára együtt, egy akaraton lesztek, ugyan ki boldogulna veletek egykönnyen?”⁶⁶

Ennek, a sokak által ismert történetnek az egyik legkorábbi belső-ázsiai előfordulását a 6. században összeállított Wei-shu-ban találjuk meg, amely kínai évkönyv az északi, hun és hunokkal rokon északi, sztyepei népek történetét gyűjtötte össze.⁶⁷ Ezt követően a 8. században Bilge kagán emlékére felállított mongóliai rovásírásos táblákon is olvasható hasonló tanítás. A türk uralkodó örök időre kőbe vésette tanácsát utódai számára, óvta őket, hogy viszályt szítsanak egymás között, mert szerinte egységben van a türkök ereje. Nagyon hasonlóan fejezi ki magát Tonjukuk, a birodalom hadvezére, aki az alábbi sorokat vésette fel emlékművére: ”A vékonyat összehajlítani könnyű, a gyengét széttörni könnyű. De ha a vékony vastaggá lesz, összehajlítása nagy feladat.”⁶⁸ A kora középkorban élt hun-utód bolgárok nagy uralkodója, Kuvrát utódait óva intették attól, hogy szétszéledjenek. Hasonló tanítást találunk a bolgár népmesékben vagy éppen Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár történeti művében is megtalálható ez az ősi hagyomány a morvákkel kapcsolatban.⁶⁹

Úgy tűnik, hogy a fenti szkíta-hun műveltség nemcsak a kőszéleken maradt ránk, hanem mindennapi szokásainkban mindmáig őrizzük őket. A Kárpát-medencei magyarság körében Karácsony szentestéjén máig szokásos az, hogy a gazdaasszony annyi szeletre vág fel egy almát, ahány tagja van a családnak, mindenkinek meg kell enni a kiosztott részt, hogy a közösség tagjai továbbra is egyben maradjanak.

⁶⁵ Plutarkhosz, *Moralia*. 511.

⁶⁶ *Mongolok titkos története*, 21

⁶⁷ Wei shu 101.

⁶⁸ Györffy, 1986. 72.

⁶⁹ DAI 41. Pauler-Szilágyi, 1900. 129-130.

Mindegyikben a fenti mongol történethez hasonló elemek szerepelnek: a szülő (apa vagy anya) nyílvevesszőket ad fiainak, és kéri, hogy egyenként törjék el. Azt a fiúk könnyedén eltörrik, amikor viszont kötegben kapják meg azt, akkor már nem bírnak vele. Ekkor a szülő elmondja a fenti tanítást, melynek a lényege, hogy összefogásban van az igazi erő, mert egyenként az ember gyenge, könnyen legyőzhető.

A Dzsingisz kánnak tulajdonított „Bölcsesség kulcsa” című tanításban, valamint a „Tíz erényű fehér történet” című középkori mongol krónikában találunk egy másik, alapvető erkölcsi tanítást, amelynek lényege, hogy az egyéni érdekek felé kell emelni a közösségit. A mongolok ezt a következőképpen fogalmazták meg: „első az állam”. Ez a kifejezés arra utal, hogy a birodalomban, a közrendűtől egészen az uralkodóig nem az egyéni érvényesülés módjait kereste, hanem az államérdeket helyezte előtérbe.⁷⁰ Az Altaj-hegységben felemelkedő s a hunokat őseiknek tekintő türk kagánok szintén ezt az elvet fogalmazták meg, legalább is Bilge kagán rovás stéléljén azt olvashatjuk, hogy a birodalmat megerősítő Elteris kagán egész életét a türk állam újra alapításának szentelte.⁷¹ A régi magyar történelemből sem hiányzik ez az eszme, a hűség és a férfíúi erény a nemesség egyik alapelveinek számított, mindenkinek saját érdekei felé kellett helyezni a király és a haza védelmét. Magyar hőseink sora az ékes bizonyíték ennek a magasztos eszmének az ismeretére, hiszen csak a Kárpát-medencei történelmünk során, egészen a közelmúltig több százezer magyar habozás nélkül áldozta fel életét a hazáért.

A mongolok késő középkori krónikájából megismerhetjük Mandukáj asszony megható történetét, akinek választani kellett a szerelem és a haza között, ő habozás nélkül utóbbit tartotta fontosnak. Nem a délceg kérőjéhez ment feleségül, hanem az utolsó élő Dzsingiszidához, egy hét éves kisfiúhoz, pusztán azért, hogy őt gyámolítsa és trónra emelhesse, ezáltal megmentse a mongol birodalmat.

A fentieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy harcias és lovas őseink páratlan szellemi örökséget hagytak maguk után. Ők nem arra voltak büszkék, hogy könyvtárnyi műveket írtak a bölcsességből, hanem arra, hogy a filozófiai gondolataikat mindennapi életvitelükben a gyakorlatban alkalmazták és az aranykor tanításait továbbadták utódaiknak.

⁷⁰ Pürev, 2002. 155.

⁷¹ Györffy, 1986. 71.

IRODALOM

ANONYMUS

Gesta Hungarorum. Elektronikus kiadás:
<http://mek.niif.hu/02200/02245/02245.htm>

BARFIELD, T. J.

1981. The Hsiung-nu imperial confederacy: organisation and foreign policy. In: JAS 41. 41-61.

BELLUS, Ibolya (ford.)

1986. Képes Krónika. Európa Könyvkiadó, Budapest

CSINGEL

1992. Bolor toli. Ardin Hevlelin Gazar, Höhhot.

DEMÉNY, István Pál

2002. Hősi epika. Európai Folklór Intézet, Budapest.

GERNET, Jaques

2001. A kínai civilizáció története. Osiris Kiadó, Budapest

GYÖRFFY, György

1986. A magyarok elődeiről és a honfoglalásáról. Gondolat, Budapest.

HÖLBLING, Tamás

Egy letűnt kor nyomai 11. századi oklevelekben. In: Turán, 2011. 2011. Január-március. 120-124.

JORDANES

A gótok eredete és tettei. Közreadja: Kiss Magdolna. Budapest, 2005.
L'Harmattan.

KAKUK, Zsuzsa

1985. Örök kőbe vésve. A régi török népek irodalmának kistükre. A VII-tól a XV. századig. Európa.

KULCSÁR Péter (ford.)

2006. Krónikáink magyarul III/1. Balassi Kiadó, Budapest.

MOLNÁR, Ádám

1993. Időjárás varázslás Belső-Ázsiában. Akadémiai Kiadó, Budapest

MASPERO, Henri

1978 Az ókori Kína. Gondolat, Budapest.

MACKENZIE, Donald

1994. Myths of China and Japan. Gramercy Books, New York-Avenel

MURAKÖZI Gyula (ford.)

2002 Hérodotosz: Görög-perzsa háborúk. Budapest, Osiris Kiadó

NAGY, Géza

1894. Egy pár szó a szkíthákról. 1-2. In: Ethnographia, 5. 223-238, 279-320.

OBRUSÁNSZKY, Borbála

2005 Dandzsarabdzsaj és hagyatéka. In: Ethnographia. 2. 247-264.

2005. a. Dzsingisz kán: A Bölcsesség kulcsa. Fordította: Obrusánszky Borbála.

Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest

2006. A hunok kultúrtörténete. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest

2008. Hunok a Selyemúton. Masszi, Budapest.

2014. Törvények és tanítások. Táltos, Sepsiszentgyörgy.

2017. A mongolok titkos története. Ulánbátor. (fordítás)

PAULER, Gyula- SZILÁGYI, Sándor

1900. A magyar honfoglalás kútfői. Magyar Tudományos akadémia, Budapest

PROCOPIUS, Caesarea

1954. The Gothic War. Books VII-VIII. Translated by H. B. Dewing. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

PÜREV, O.

2003. Mongolin bögijn sasin. Admon, Ulánbátor.

TÉLFY, János

1863. Magyarok őstörténete. Görögforrások a scythák történetéhez. Laufer. Pest.

VASZILIJEV L. Sz.

1977 Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában. Budapest: Gondolat

YAMADA, Nobuo

1989. The formation of the Hsiung-nu nomadic state. The case of Hsiung-nu. In: Historical studies of nomadic peoples in North-Asia. Tokyo University Press, Tokyo. 295-304.

WATSON, Burton 1961.

Records of the Grand historian of China. Translated from the Shih-chi of Ssuma-Chien. New York- London, I-II.

WEN, Cuifang

2004. Jin shu. 130. tekercs. Helian Bobo élete. In: The historical chronicle of the Great Xia kingdom. In: Tongwancheng yizhi zong he yan jiu. (Tongwancheng romváros tanulmányozása, vizsgálata) SangQin, Xian 294-309. 294.